

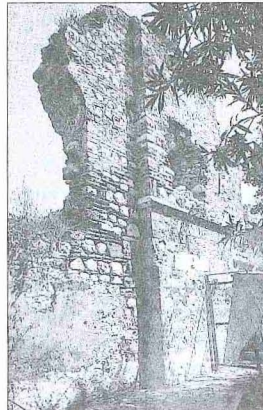
kat çekicidir. Ticaret ve limandaki faaliyetler ise kalabalık bir cemaat halinde bulunan yahudilerin elindeydi. Evliya Çelebi'nin şehrin adı, nüfusu, hâne sayısını hakkında verdiği bilgiler ise sıhhatli olmaktan uzak görünmektedir. Evliya Çelebi ayrıca burada dört medrese olduğunu da belirtir, ancak 1670 tarihli Rumeli medreseleri listesinde sadece bir medresenin adı geçer. Yine kaledeki garnizonda 200 asker bulunduğunu yazarsa da 1669-1670 tarihli bir Osmanlı bütçesinde burada 100 kişinin görev yaptığı kayıtlıdır. Balyabadra 1687 Ağustosunda Venedikliler tarafından zapt edildi ve 1715'e kadar onların elinde kaldı. Bu süre zarfında camiler Katolik veya Ortodoks kiliselerine çevrildi, yahut barut ve silâh deposu haline getirildi. 1702 tarihli Venedik sayımına göre burada 1016 hıristiyan hâne, yani yaklaşık 5000 civarında nüfus vardı, müslüman halk ise işgal sırasında kaçmıştı. 1715'te Damad Şehid Ali Paşa idaresindeki Osmanlı kuvvetleri Mora'yı yeniden zaptedince Balyabadra da geri alındı. Meşhur Osmanlı vak'anüvis ve tarihçisi Naimâ da bu sefere katılmış, Mora muhasebecisi görevinde iken şehirde vefat etmiş ve daha sonra St. Demetrius Kilisesi'ne çevrilecek olan Kurşunlu Camii haziresine gömülmüştür. Geri alınışından sonra 1716'da yapılan bir Osmanlı sayımında kaledeki müslüman hânelerin harap olduğu, buradaki eski caminin kubbe ve duvarlarının kaldığı tesbit edilmiş; şehir varoşunda ise başta Fethiye Camii mahallesi olmak üzere diğer on iki mahallede hiçbir müslüman nüfusun bulunmadığı, Kurşunlu Camii mahallesinin boş olduğu, mahallelerdeki müslüman evlerinin harap halde bulunup sadece sayılarının yazıldığı belirtilmiştir. Bu sırada şehirde 436 hıristiyan vergi mükellefi erkek nüfusun (tahminen 1600 kişi) ve yirmi üç hâne de yahudinin yaşadığı kaydedilmiştir (TK, TD, nr. 15, vr. 2^b-9^b).

XVIII. yüzyılda Balyabadra savaş ve karışıklıkların dışında kaldı. 1770'te Orloff isyanı sebebiyle paralı Arnavut askerlerinin kısmî tahribine uğramasına, ardından 1785 ve 1817 depremlerine rağmen yeni bir refah dönemine kavuştu. 1805'te buraya gelen W. M. Leake, şehri üçte biri Türk, geri kalanı Rum ve yahudi olan 10.000 kişilik nüfusa sahip, Yanya'nın güneyinde Yunanistan'ın en büyük merkezi olarak tarif eder. Balyabadra bu dönemlerde, özellikle Batı Avrupa'ya ihraç edilen kuş üzümü ziraati

sebebiyle büyük bir ekonomik refah kazandı. Kuş üzümü yetiştirme sahası Balyabadra ovasında 5 km. uzunlukta bir yer kaplıyor, yıllık 5 milyon poundluk üzüm hâsılatı elde ediliyordu. Balyabadra civarında 130 köy bulunuyordu ve bunların çoğu çiftlik-köy durumundaydı. Seyyah Pouqueville 1815'te geldiği Balyabadra'nın nüfusunu 12.000 Rum ve 4000 Türk olarak gösterir. Daha önce büyük bir gelişme göstermiş olan yahudi cemaati ise 1756'daki büyük veba salgınında tamamıyla ortadan kalkmıştı. Şehir ve civarı vâlîde sultan has'larına dahildi ve bir voyvoda tarafından idare ediliyordu. Pouqueville, Osmanlı istatistiklerini de kullanarak, Balyabadra bölgesinde yıllık 6 milyon okka kuş üzümü, hemen hemen bu miktarda buğday, pamuk, zeytinyağı, ipek ve tabii boya üretiminin yapıldığını yazar.

Yunan bağımsızlık savaşı sırasında Osmanlılar'a karşı ilk direniş gösteren şehirler arasında Balyabadra da vardı (4 Nisan 1821). Bu sıradaki uzun mücadeleler sonucu şehir bütünüyle harap oldu. 1829'dan sonra yeni bir plana göre inşa edildi ve tam bir Yunan şehri haline geldi; bu arada camiler ve diğer İslâmî eserler ortadan kalktı. Bugün sadece kaledeki II. Bayezid Camii'ne ait kalıntılardan ve kalenin Osmanlı dönemine ait taminini gösteren bazı ilâvelerden başka hiçbir İslâmî eser kalmamıştır. Deniz kıyısına kadar inen ve II. Bayezid dönemi yapısı olan Mora Kalesi ise hâlâ büyük bölümü ile ayakta olup Venedik döneminde yapılan yenileme çalışmaları ile örtülmüş durumdadır.

Balyabadra günümüzde Atina, Selânik ve Pire'den sonra Yunanistan'ın dördüncü büyük şehridir. 1981'de nüfusu 142.163 olan şehir, Yunanistan ile İtalya'nın doğu kıyıları arasında çalışan feribot seferlerinin başlangıç noktası olarak da önem taşır.



Balyabadra Kalesi'nde II. Bayezid Camii'nin kalıntıları - Yunanistan

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 367; TK, TD, nr. 15, vr. 2^b-9^b; Aşıkpaşazâde, *Târih*, s. 149-150; Neşrî, *Cihan-nümâ* (Unat), II, 729; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VIII, 286-292; J. Spon — G. Wheler, *Voyage d'Italie, de Dalmatie, de Grèce, et du Levant*, Lyon 1678; F. C. H. L. Pouqueville, *Voyage dans la Grèce*, Paris 1821, III, 493-511; V, 15-44; W. M. Leake, *Travels in the Morea*, London 1833, II, 125-150; Finley, *Greece under Ottoman and Venetian Domination*, London 1856; S. Thomopoulos, *Istoria tis poleos Patrou*, Patras 1950; K. Triantaphyllos, *Istoriakon Lexikonton Patrou*, Patras 1959; W. Miller, *Essays on the Latin Orient*, Amsterdam 1964, s. 397; a.mlf., *Latins in the Levant, A History of Frankish Greece, 1204-1566*, New York 1965, s. 387-391, 407-409, 434; D. A. Zakythinios, *Le Despotat Grec de Morée*, London 1975, tür.yer.; K. Andrews, *Castles of the Morea*, Amsterdam 1978, s. 116-134; Fr. Babinger, "Baliabadra", *EI²* (İng.), I, 992-993.



MACHIEL KIEL

BALYEMEZ

Osmanlılar tarafından kullanılan bakır topların en büyüklerinden biri (bk. TOP).

BALYOS

Genellikle Venedik Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti nezdindeki dâimî temsilcilerine verilen ad.

Bailos ve balyoz imlâları ile de yazılmakta olup sadece Venedik temsilcileri için değil zaman zaman diğer devlet temsilcileri için de konsolos karşılığı olarak kullanılmıştır.

Venedik Cumhuriyeti XIII. yüzyıldan itibaren bilhassa IV. Haçlı Seferi'nden sonra doğudaki (Levant) ticarî faaliyetlerini bir hayli ilerletti. Böylece Bizans İmparatorluğu başşehirinde etkili bir Venedik kolonisi meydana geldi. 1261'de Latin İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra Venedik tüccar ve yatırımcıları kendi yöneticilerini seçme yetkisini Bizans imparatorundan sağladılar. 8 Haziran 1265'te yapılan antlaşmada, "Quod comune Venetiarum ponat Rectorem supra gentem suam, qui vocetur Pajulus" (kendi yöneticisini seçen Venedik topluluğu buna bajulus demektedir) ifadesi geçmektedir. Bu kelime sonraki antlaşma metinlerinde hem imlâ hem de kavram değişikliğine uğradı. Konunun hukukî yönü bir yana bırakılacak olursa **baillivus**, **baiul**, **ballius**, **bajulus** gibi değişikliklere uğrayan kelime bir nevi koruyucu anlamına gelmekte idi. Balyoslar on iki kişilik danış-

ma meclisinin de yardımıyla anavatan-
dan gelen emirleri uygulama, İstanbul
içindeki vatandaşlar arasında meydana
gelen anlaşmazlıkları çözmeye ilk mer-
ci idi. Bunlar, Odun Kapısı (Porta Dronga-
rion) ile Balık Pazarı (antik Porta Perama-
tis) arasında bir yerde ve belki de Bal-
kapanı Hanı diye tanınan yerde faaliyet
göstermekteydiler.

Balyosların faaliyetleri, davranışları,
günlük hayatları, devlet adamları ile olan
münasebetleri sıkı kayıtlar altında idi.
Belirlenen statüler, hazırlanan kanun-
lar, tüzükler, yönetmelikler büyük bir
titizlikle uygulanır, günün şartlarına gö-
re de yenilenir ve değiştirilirdi. Balyos
tabiri sadece İstanbul'daki temsilci ile
sınırlı değildi. Venedik'in Eğriboz, Şam,
Trabzon, Sur şehrindeki temsilcileri için
de bu tabir kullanılırdı. Fakat İstanbul'da
görev yapan balyoslar Selânik, Han-
ya, Modon, Koron, Eğriboz, Sur şehirle-
rinde bulunan koloni başkanları ve tem-
silcileri üstünde bir yetkiye sahiptiler.

Bizans döneminde çeşitli buhranlarla
karşı karşıya kalmasına rağmen duru-
munu korumayı başaran Venedik kolo-
nisi, Osmanlı tehdidi karşısında daima
Bizans'ın yanında yer aldı. Bu dönem-
lerde Venedik temsilcileri Türkler'le ya-
pılan antlaşmaları İstanbul'daki balyos-
ları vasıtasıyla gerçekleştirirdi. Nite-
kim Osmanlılar'dan önce 1220'de Vene-
dik-Anadolu Selçuklu barış antlaşması
İstanbul'daki temsilci ile (o zamanki sıfatı
ile podesta) imzalanmıştı. 1398'den son-
ra Yıldırım Bayezid zamanında yapılan
ilk Venedik-Osmanlı barışından itibaren
imzalanan birçok barış metni balyoslar
aracılığı ile hazırlandı. Yapılacak görüş-
meler balyoslar vasıtasıyla gerçekleştiril-
diği gibi Osmanlı hazinesine verilmesi
gereken vergiler, haraçlar, tazminat tu-
tarları da sürekli olarak balyos tarafın-
dan sağlanan gelirlerden ödenirdi.

5 Temmuz 1453'te İstanbul'un fethi
haberi Venedik şehrine ulaşınca, daha
önce İstanbul'a gitmek üzere Eğriboz'a
gönderilen elçi Bartolomeo Marcello'ya,
Türk âlemini iyi tanıyan Nicolo Sagun-
duno'yu da yanına alarak bir an önce
hareket etmesi emredildi. Papa V. Nico-
lo'nun engellemelerine rağmen 18 Ni-
san 1454'te iki taraf arasında yeni bir
barış metni hazırlanarak yürürlüğe kon-
du. Türk-Venedik antlaşmalarında önem-
li bir yer tutan bu metin içinde balyo-
sun statüsü şöyle belirlendi: Venedik
Cumhuriyeti istediği şekilde İstanbul'a
balyos ile ailesini gönderebilir; balyosun

burada Venedikliler'i yönetme, başkan-
lık etme ve yargılama hakkı vardır. Bu-
nu uygulaması için de emrine bir suba-
şı verilecek ve istenileni bu kişi yerine
getirecektir. Balyos görevini serbestçe
yapabilecektir. Burada dikkati çeken hu-
sus, balyosun yönetme ve yargılama yet-
kilerini kendinde bulundurması ve ka-
rarlarını icra eden kişinin de bir resmî
Osmanlı memuru olmasıdır. Balyosun
bu yetkileri 1482 antlaşmasında da tek-
rar edildi, ancak daha sonraki antlaş-
malarda subaşı kaydı kaldırıldı.

Balyosun görevde kalış süresi kesin
olarak belli değildir. Bizans İmparator-
luğu zamanında görevinde üç yıldan faz-
la kalmayan balyos için ilk görüşmeler
sırasında bir sınırlama konulmamıştı.
1503'te yürürlüğe giren antlaşmada du-
rumun farkına varılmış ve bunun üzeri-
ne İstanbul'da debdebeli bir hayat sü-
ren, ayrıca Osmanlı Devleti katında bü-
yük itibarı bulunan Andrea Gritti'nin ısrarlı
tutumları sonunda süre üç yıl ola-
rak belirlenmişti. Titizlikle uygulanan bu
süre bir defa 1620-1627 yılları arasın-
da aşıldı. Giorgio Giustinian adlı balyos,
hiçbir ihtar ve tenbihe mârüz kalmadan
yedi yıl görev yaptıktan sonra eline ve-
rilen dönüş izni ile ülkesine gitti.

İki devlet arasındaki münasebetlerin
yoğunlaşması ve Akdeniz ticaretinin bü-
yük bir hacme ulaşması üzerine balyos-
ların da sorumlulukları arttı. 1463-1479,
1499-1502 yılları arasında meydana ge-
len Türk-Venedik savaşları sırasında bal-
yosluk makamında hiç kimse yoktu. An-
cak yine de Venedikliler'le yeni antlaş-
malar yapıldı, ticaret devam etti ve onla-
ra birtakım imtiyazlar verildi. 1479 ant-
laşmasında, Osmanlı topraklarında ölen
bir Venedik vatandaşının metrükâtının
balyosa teslim edileceği kaydı yer aldı.
1503'te, Venedikli bir bezirgânın bir ye-
re gitmek istemesi halinde balyostan izin
alması gerektiği hükmü getirildi. 1521'-
deki antlaşmaya göre bir kimse balyos-
la ihtilâfa düşerse mesele divanda gö-
rüşülüp karara varılacaktı. 1513 ve 1521
tarihli antlaşmalara göre ise balyos baş-
kasının borcu için sorumlu olmayacaktı.
Aradan geçen zaman zarfında balyoslar-
ın tesirleri daha da arttı. Nitekim XVIII.
yüzyıl başına kadar, Kudüs ve civarında
bulunan Katolik mezhebine bağlı hıris-
tiyanlar için kutsal olan yerlerin idare-
sini ve orada bulunan din adamlarının
mahallî meselelerinin hallini üstlenme-
leri, diğer konsoloslar ve görevliler üze-
rinde belirli bir üstünlük sağlamalarına

yol açtı. Bütün bu yetkiler son ahidnâ-
mede (1718) bir arada yer aldı. Ayrıca
burada, balyosların aldıkları mal ve he-
diyeler için gümrük vergisi talep edilme-
mesi, Venedikliler'in arasındaki davala-
rın balyos tarafından halli, balyosun da-
vasının divanda görülmesi, Osmanlılar'ın
eline düşüp de Müslümanlığı kabul et-
meyen esirlerin balyosa veya seçeceği
vekiline verilmesi, "cottimo" veya "bay-
laçlık" denilen vergiyi (konsoliyat) tüc-
carlardan alabilmesi gibi maddeler de
bulunmaktaydı.

Balyosların işleri bazan siyasî olayla-
rın hızlı gelişmesi karşısında yoğunlaşır,
bundan dolayı da Venedik hükümeti fev-
kalâde yetkilerle donatılmış ayrı bir tem-
silci gönderirdi. Osmanlı belgelerinde il-
ci olarak geçen bu resmî görevliye Vene-
dik belgelerinde *ambasciatore* denilirdi.
1670 tarihli antlaşmadan sonra **büyük**
elçi tabiri kullanılmaya başlandı. Ayrıca
İstanbul'da süresi biten balyos ile göre-
vi teslim almaya gelen yeni balyos ve
fevkalâde temsilcinin bir arada bulun-
duğu da görülebiliyordu. XVIII. yüzyılda
bazı balyoslar bu iki görevi de üstlenip
kendilerine ek bir maaş sağladılar.

Bizans İmparatorluğu zamanından beri
majyetleri çok kalabalık olan balyoslar-
ın hizmetinde sekreter, tercüman (bel-
gelerde tercüman kelimesinin bozulmuş
şekli olarak *dragomanno* veya *drağman*),
tabip, din adamı, mektupçu, cerrah ve
daha başka görevliler de bulunurdu.
Hepsine birden "famiglia" (aile) denilirdi.
Bunların bir arada bulunması için
özel bir bina gerekiyordu. 1453'ten son-
ra Venedik kolonisinin Galata tarafında
diğer Katolik-Latin kökenli topluluklar-
la birlikte bulunması istendi ve bu ilke
titizlikle uygulandı. Temsilciler de ken-
dilerine sürekli bu semtte yer aradılar.
1527'den sonra Galata'nın dış kesimin-
de kalan ve günümüzde Beyoğlu diye
tanınan semtte, o zamanki adı ile Viğne
di Pera (Pera bağları) denilen yerde öne-
leri sadece yaz mevsiminde, 1544'ten
sonra da sürekli bir şekilde kalmaya baş-
ladılar. Resmî ikametgâhları olarak El-
çi Hanı diye bilinen yer kaydedilmektey-
se de Venedik kaynakları bu handan
bahsetmezler. Halic'te Fener tarafında-
ki bir mahallede Venedik temsilcisi evi
diye gösterilen binanın bu devletle hiç-
bir ilgisi yoktur.

1537-1540, 1569-1573 yılları arasın-
da dâimî gerilim ve savaş hali devam
ettiği için bir temsilcilik evi tedarik edi-
lemedi. Sürekli olarak kiralık evlerde ka-

lan temsilciler XVII. yüzyıldan sonra bir yer edindilerse de 1645-1669 ile 1683-1699 tarihleri arasındaki savaşlar iki devletin diplomatik ilişkilerini aksattı. Bu dönemlerde ara sıra gidip gelen temsilciler balyosların görevlerini üstlendiler. Kiralık olarak Galata'nın Tom Tom (Dum Dum Kaptan'ın adına izâfeten) mahallesinde bulunan bina, çeşitli hukukî zorlamalarla devamlı olarak Venedik temsilcilerine ayrıldı. Onlar da hukuk kuralları çerçevesi içinde ev yakınında yeni yerler edindiler ve binayı genişlettiler. 1797-1918 yılları arasında Avusturya yönetimi altında kalan bina, Lozan Antlaşması ve daha sonra yapılan görüşmelerden sonra İtalya'ya verildi. Aynı bina günümüzde İtalya'nın İstanbul başkonsolosluğu binasıdır. Tarihî adı olan Palazzo di Venezia (Venedik sarayı) şimdi tamamen unutulmuşsa da cephesinde bulunan San Marco arslanı heykeli ile bir tamir kitabesi hâlâ durmaktadır.

Türk-Venedik ilişkilerinin yürütülmesinde büyük rol oynayan balyoslar, Venedik senatosuna sunulmak üzere sefaretnâmeler (relazione) kaleme aldılar. Çok düzenli bir şekilde yazılan bu sefaretnâmelerin sunuş düzeni şöyle idi: İmparatorluğun genişliği, başta bulunan padişahın önce fizikî yapısı, sonra yetişme tarzı, eşleri ve çocukları, sadrazam ve diğer divan üyeleri; hükümet adamlarının birbirleriyle olan münasebetleri, silâhlı kuvvetlerin durumu ve bilhassa denizcilik alanında yapılan çalışmalar; devletin malî gücü ve gelir kaynakları; Şark ticaretinin özelliği ve önemi. Balyosların ve temsilcilerin bu bilgileri toplamada en büyük yardımcıları sekreterleriyle drağmanları idi. İstanbul'a yerleşmiş Katolik ailelerden seçilen bu kişiler, bazı dönemler babadan oğula geçen imtiyazlı bir duruma yükselirdi. Venedik temsilcileri yardımcılarının mutlaka Türk dilini öğrenmelerini isterlerdi.

Onun için balyosların maiyeti arasında bir de "hoca" adı verilen Türk görevli vardı. 1551'de alınan bir senato kararıyla hem Venedik'te hem de İstanbul'da Türkçe öğretmek üzere birer okul açıldı. "Giovane della lingua" denilen bu gençler, belgelerin Türkçe'den İtalyanca'ya çevrilmesi yanında Türkçe belge kaleme almakta da çok becerikli idiler. Bunların bazıları Türk kültürünü çok iyi öğrendi, aralarında İslâm dinini kabul edenler bile oldu. Bununla beraber bu çalışmalarını Fransızlar kadar ilmi bir seviyeye ulaştıramadılar.

Balyosların görevleri sırasında yazdıkları "dispaccio" denilen ve kısa bilgiler ihtiva eden belgeleri de son derece değerlidir. Bu belgelerde İstanbul'da ve diğer bazı yerlerde meydana gelen siyasî gelişmelerden başka depremler, bazı balyosların ölümüne sebep olan salgın hastalıklar, yangınlar, imar hareketleri, fiyat dalgalanmaları hakkında ayrıntılı bilgiler bulunur.

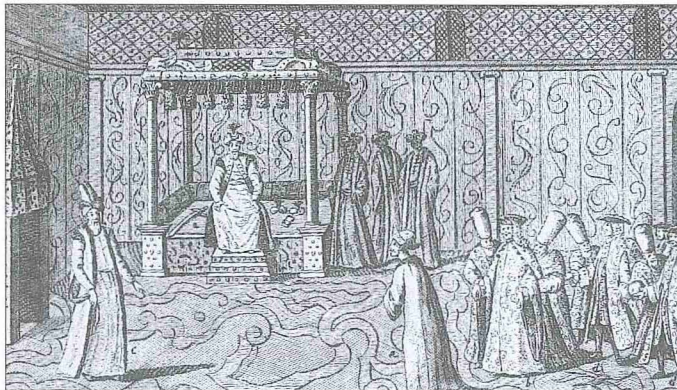
Temsilcilerine geniş yetkiler ve bol maaş vermekle beraber onlarla ilgili sert tedbirler almaktan da geri kalmayan Venedik Cumhuriyeti, devlet sırlarını saklamayan Girolamo Lippamono adlı bir balyosu azletmiş, İstanbul'da tevkif ettirdikten sonra gemi ile Venedik şehrine gelirken intihar etmesine göz yummuştu. Çok hassas ve mesuliyetli bir makam olan balyosluğa seçilmek için Venedik'in soylu aileleri arasında çekişmeler olur ve bu makama seçilmek bir şeref sayılırdı. Senatoda yapılan seçimler çok çetin geçer, adaylar gerekli oyu sağlayabilmek için aşırı çaba sarfederlerdi. Yaptıkları her türlü masrafı, aldıkları yüksek maaş ve topladıkları resmî vergilerle karşılayan balyosların görevleri sırasında hiçbir ticarî faaliyet ve spekülasyona, bankacılığa ve bankerlik olayına karışmamaları için sert kurallar konmuştu. Görevlerini başarı ile yerine

getirip geri dönenler sonradan bazı yüksek makamlara tayin edilmişlerdir. Hatta aralarında Venedik devlet başkanı (doge, doxe, Türk kaynaklarında doj) seçilenler bile olmuştur. Nitekim resmen balyos seçilmemekle beraber 1503 tarihli antlaşmanın yapılmasında, halledilemeyen bazı konuların çözümünde rol oynayan, ayrıca bir de sefaretnâme kaleme almış olan Andrea Gritti'nin Venedik devlet başkanlığı seçimlerine girip kazanmasında İstanbul'daki faaliyetinin büyük bir rolü olmuştur.

Balyoslar Osmanlı sultanları ile sıkı kayıtlar altında görüşebilirlerdi. Bunlar deniz yoluyla geldikleri zaman Bozcaada önlerinde karşılanırlar, oradan bir Türk gemisiyle Gelibolu'ya çıkar ve kara yoluyla İstanbul'a giderlerdi. Galata'da ikametlerine ayrılan binaya geçtikten bir süre sonra Topkapı Sarayı'nı ziyaret ederlerdi. Bu merasim çok parlak olurdu. İtimatnâmesini sunan balyos belli hediyeleri teslim ettikten sonra kendisine verilenleri alırdı. Balyoslar Osmanlı idaresinden isteklerini "arzuhal" sunarak belirtirlerdi. Venedik Cumhuriyeti'ne gönderilen belgelerin çoğu muhtemelen balyosa veriliirdi.

Balyoslar sadece Galata'da değil salgın hastalıkların ve nüfusun artması üzerine dinlenmek için zaman zaman Pera bağlarında, hatta Tarabya, Büyükdere gibi yerlerdeki yazlıklarında da otururlardı. Bazan padişahların Edirne'de ikamet etmeleri onların da oraya gitmelerini gerektirirdi.

Balyosların yardımcıları bilgi toplamak için gerekli temasları yapar, devlet merkezlerine bilgi götürmek yanında Divân-ı Hümayun'da görüşülen bazı konuları da zamanında öğrenip oraya iletirlerdi. Bu işin büyük bir gizlilik içinde yürütüldüğü, daha o zaman bile hiç kimsenin adının verilmemesinden anlaşılmaktadır. 1570'ten sonra üç yıl kadar ikametgâhında tecrit edilen Marc Antonio Barbaro, durumdan günü gününe hükümetini haberdar etmişti. Bu arada idam edilen bazı haberciler bulunmakla beraber haberleşmeye engel olunamadı. Osmanlı kanunlarına karşı çıkan Grillo ve Navone adındaki drağmanlar idam edildiler. Bu gibi olayların çok az görülmesi, balyosların emniyetini sağlamada Osmanlı Devleti'nin hassasiyetini göstermektedir. Ayrıca "yasakçı" adı verilen yeniçerilerin bir görevi de yabancı devlet temsilcilerini, dolayısıyla balyosu korumaktı. XVI. yüzyıldan başlayarak kara yoluyla



Venedik balyosunun Osmanlı sultanı tarafından kabul edilmesini gösteren bir gravür (Venedik Şehir Müzesi, Gherro tasnifi)

İstanbul'a gelen veya İstanbul'dan ayrılan balyosların korunmasında büyük bir titizlik gösterildiği için hiçbir soygun, hırsızlık ve öldürme olayı görülmemiştir.

24 Eylül 1555'te Venedik senatosunda kabul edilen bir karara göre balyoslar muhafız olarak ikiden fazla yeniçeri tutamayacaklardı. Çünkü her bir yeniçerinin masrafı aylık 200 akçeye yükselmmişti. Ayrıca bunlara yılda 80 akçe tutarında ayakkabı parası da verilmekteydi. Bununla beraber karar kısa bir süre sonra değiştirildi. Ancak artan giderler sadece yasakçılara ait giderler değildi. Haberleşme hizmetlerine ayrılan paranın yanı sıra deniz ve kara yoluyla yapılan seyahatler de masrafı arttırıyordu. Öte yandan Venedik balyosları eğlence törenlerinin de vazgeçilmez konuğu idiler. 1524 ve 1530 yıllarında düzenlenen törenlerden başka 1582'deki sünnet düğününe çağırılan Venedik temsilcileri katıldıkları törenlerin canlı birer tasvirini yaptılar.

Sekreter ve drağmanlar arasında Türk siyasî tarihi yanında diğer konularla da ilgilenen kişiler yetişti. Fakat resmî sefaretnâme yazanlar dışında Türk fikir dünyasını inceleyen resmî temsilci yok denecek kadar azdır. Halbuki dünyada Türk edebiyatı hakkında ilk defa bilgi veren G. Donada ile Toderini Venedikli idiler ve İstanbul'a gelip bilgi toplarken balyosluktaki ilgili kişilerle de görüşmüşlerdi. Pietro della Valle ile Luigi Ferdinando Marsigli İstanbul'daki ikametleri sırasında Türk âlemini Venedikliler açısından değerlendirdiler. Balyosluğa mensup Salvalo ailesinden bir kişi ile Busenello adlı bir görevli de çeşitli eserler meydana getirilmesinde rol oynadılar. Venedik temsilcisi Pietro Zeno bir sefaretnâme kaleme aldıktan başka 1508-1510 yılları arasında henüz Memlûkler elinde bulunan Şam şehrinde konsolos olarak bulundu ve bu tarihlerde güçlenen Safevîler hakkında ülkesine devamlı bilgi verdi. Babası Caterino Zeno'nun İran hakkında bilgi toplama geleneğini sürdüren Pietro 1525'ten sonra balyos, balyos vekili, fevkalâde elçi (ambasciatore) olarak İstanbul'da ülkesini temsil etti.

Türk gücünün Avrupa'da tanınmasında etkili olan balyoslar, Venedik'te yetişen Rönesans devri fikir adamları ile tarihçilerine olumlu yönden katkıda bulundular. Bununla birlikte kendi ülkeleri olan Venedik'te bile Türk imajının yanlış bir şekilde oluşmasını engelleyemediler. İstanbul'a gelmemekle beraber hakkın-

da çok şey duymuş veya çok kısa bir süre burada bulunmuş diplomatlar arasında Türk dünyasına ait değerli bilgiler veren temsilciler de vardır. Fâtihten Mehmed zamanında Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın yanına giden Venedikli temsilciler Francesco Barbaro, Ambrogio Contarini, Caterino Zeno, Paolo Ogniben, kaleme aldıkları resmî belgeler sayesinde Türk dünyasının belirli bir dönemine ışık tuttular. Ayrıca Suriye yöresi konsoloslarının raporlarında Türk siyaset tarihine ait değerli bilgiler bulunmaktadır. XVI. yüzyılda İstanbul'da kısa bir süre balyosluk maiyetinde görev yapan Vincenzo degli Alessandri İran'a da gönderildi. Döndükten sonra bir sefaretnâme yazdı, ayrıca Türk belgelerinin İtalyanca'ya çevrilmesinde görev aldı. Böyle bir görevi yürütenlerden bir diğeri Michele Membré adında, Kıbrıs'ta yetişmiş bir Venedik vatandaşı idi. Türkçe, Arapça ve Farsça'yı çok iyi bilen Membré, 1539'da ülkesinden aldığı emir üzerine Urla'da karaya çıktı. Anadolu içlerinden ve bu arada Ankara'dan geçip Samsun Limanı'na geldi. Gemi ile Gürcistan'a geçtikten sonra Şah Tahmasb nezdinde ülkesinin isteklerini dile getirdi. Aldığı cevaplarla önce Lizbon'a gitti, oradan bir sefaretnâme gönderdikten sonra Venedik'e döndü. Burada Türk belgelerinin tercümesi yanında Venedik'te bulunan Türk tüccarlarının dertleriyle de yakından ilgilendi; onların ayrı bir bina içinde toplu olarak ikamet etmeleri hakkında bir de rapor yazıp ilgililere verdi. Aynı zamanda coğrafya ve harita ilmiyle de ilgilenen Membré, Tunuslu Hacı Ahmed takma adıyla bir harita hazırladı ve dev-

rin coğrafya âlimlerine sundu. İstanbul'daki balyosluk maiyetinde resmen çalışmadı ise de 1544'te kısa bir süre için İstanbul'a geldi ve bazı notlar kaleme aldı.

İstanbul'daki Venedik balyosluğu siyaset odağı olduğu kadar aynı zamanda uzun yıllar Batı âleminin başlıca haber kaynağı idi. Başta Fransa olmak üzere Hollanda, İngiltere ve XVIII. yüzyıldan sonra da Rusya, balyosluk maiyetinde yetişmiş seçkin diplomatları kendi elçilik bünyelerinde görevlendirdiler. Bazı aileler zamanla Venedik hizmetinden ayrıldılarsa da bunlar İtalyanca'nın diplomasi dili olarak Şark taraflarında yaygınlık kazanmasını sağladılar. Küçük Kaynarca Antlaşması'nın imzalanmasına kadar milletlerarası görüşmelerin çoğunda İtalyanca resmî dil olarak kullanıldı. Bunda balyosların diğer Avrupa temsilcilerine karşı yüzyıllarca korudukları üstünlüğün büyük payı vardır. Bunların kültür mirasına daha sonra Fransa, ardından da Avusturya sahip çıktı. Balyosluk maiyetindeki seçkin kişiler Türk-Venedik savaşlarının uzadığı yıllarda Fransa elçiliği himayesine girdiler. Fransızlar "Jeunne de la langue" adıyla yeni bir elçi yetiştirme sistemini taklit edip Şark âlemini daha ilmî bir tarzda incelediler. Avusturya 1797 tarihli Campo Formio Antlaşması sonucu Venedik'e sahip çıkınca kültür mirasına ve bu arada meşhur arşivinin değerli malzemesine ve ayrıca İstanbul'daki binasına el koydu. XVIII. yüzyılda Foscarri ailesinden de değerli kültür malzemeleri satın alan Viyana hükümeti, Türk-Venedik ilişkilerine ve bu arada balyosluk hizmetine

Venedik balyosunun Galata'ya giriş törenini gösteren bir gravür a) Balyos, b) Çavuşbaşı, c) Muhafızlar, d) Balyosluk kâtipleri



ait pek çok belgeye sahip oldu. Bunun sonucunda Venedik diplomatlarının ve bunlar arasında balyosların kaleme aldıkları eserlerin çok değerli birer kaynak olduğu, başta Leopold von Ranke olmak üzere Alman tarihçiler tarafından ortaya çıkarıldı ve bu kıymetli eserlerin neşrine başlandı. Venedik kaynaklarının ve balyosluk kayıtlarının Türk tarihi açısından önemi günümüzde Fransız Türkologlar tarafından ortaya konulmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MAD, nr. 6004, 17901; *Thesoro Politico in cui si Contengono Relationi, Istruzioni, Trattati e varii Discorsi, pertinenti alla perfetta intelligenza della Ragion di Stato et all'intera Congnitione de gli interessi, e dipendenza de piu gran principi e signori del Mondo*, Colonia 1600, s. 113-133; R. Predelli, *I Libri Commemorativi della Repubblica di Venezia*, Venezia 1876-1914, I-VIII; M. Sanuto, *I Diarii di Marino Sanuto* (nşr. Barozzi-Berchet), Venezia 1879-1902, I-II; *Muâhedât Mecmuası*, İstanbul 1293-1307, II, 130-272; L. Bonelli, "Il trattato turco-veneto del Isyo", *Centenario della nascita di Michele Amari*, Palermo 1910, II, 332-363; T. Bertelé, *Il Palazzo degli ambasciatori di Venezia Constantinopoli e le sue antiche memorie*, Bologna 1932; F. Antonibon, *Le Relazioni a stampa di ambasciatori Veneti*, Padova 1939; M. L. Shay, *The Ottoman Empire from 1720 to 1734 as Revealed in Despatches of the Venetian Baili*, Urbana 1944; A. Bombaci, "Il Liber Graecus, un cartolario veneziano comprendente inediti documenti ottomani in greco (1481-1504)", *Westöstliche Abhandlungen Rudolf Tschudi zum siebzigsten geburtstag überreicht von Freunden und schülerin*, Wiesbaden 1954, s. 288-303; a.m.f., "La Collezione di documenti turchi dell' Archivio di Stato di Venezia", *RSO*, XXIV (1948), s. 95-107; G. Torcellan, *Una figura della Venezia settecentesca, Andrea Memmo*, Roma 1962, s. 138-164; A. Maltezu, *Ho tesmos tou en Konstantinoupoli Venetou bailou (1268-1453)*, Atina 1970; Ch. Villain-Gandossi, "Les attributions du baile de Constantinople dans le Fonctionnement des echelles du Levant au XVI^e siècle", *Les Grandes Escales*, Bruxelles 1972, II, 227-244; a.m.f., "Les depeches chiffrees de Vettore Bragadin baile de Constantinople (12 Juillet 1564-15 Juin 1166)", *Turcica*, IX/2, Paris 1978, s. 52-106; a.m.f., "Contribution a l etude de relations diplomatiques et commerciales entre Venise et la Porte Ottoma-

ne au XI^e siecle", *SOF*, XXVI (1967); XXVIII (1969); XXIX (1970); S. Carbone, *Note intordutive ai dispacci al Senato dei rappresentanti Veneti, Serie Constantinopoli, Firenze, Inghilterra, Pietroburgo*, Roma 1974, s. 11-54; P. Preto, *Venezia e i Turchi*, Firenze 1975; A. Ventura, *Relazioni degli ambasciatori Veneti al senato*, Bari 1976, s. VII-CVI; *Aspetti e momenti della diplomazia Veneziana. Mostra documentaria, 26 giugno-26 settembre 1982*, Venezia 1982, s. 28-29, 30-31, 38-39; Mahmut Şakiroğlu, "1503 Tarihli Türk-Venedik Andlaşması", *TTK Bildiriler VII*, Ankara 1983, s. 1559-1569; a.m.f., "Venedik Devlet Arşivinde Bulunan İstanbul Balyosu Arşivi Üzerinde Bir Araştırma", *Studia Turcologica Memoriae Alexii Bombaci Dicata*, Napoli 1982, s. 469-480; a.m.f., "1521 tarihli Osmanlı-Venedik Andlaşmasının Aslı Metni", *TED*, XII (1982), s. 387-403; a.m.f., "II. Selim'in Venedik Cumhuriyetine Verdiği 1567 ve 1573 Tarihli Ahidnâmeler", *Erdem* (Atatürk Kültür Merkezi Dergisi), II/5, Ankara 1986, s. 527-533; C. Cola - F. Manzonetto, *Baili Veneziani alla Sublime Porta. Storia e caratteristiche dell' ambasciata Veneta a Constantinopoli*, Venezia 1985; R. Mantran, *XVII. Yüzyılın İkinci Yarisında İstanbul* (trc. Mehmed Ali Kılıçbay - Enver Özcan), Ankara 1986, II, 128-148; M. Marie - D. B. Alexandrescu, "Une relation Venitienne sur l'Empire Ottoman a l' époque de Süleyman le Magnifique", *Comite International d Etudes Pre-Ottomanes et Ottomanes VI th. Symposium Cambridge 1984*, İstanbul 1987, s. 135-145; B. Simon, "Quelques remarques sur la relation de Marin Cavalli, bayle á Constantinople (1560)", *a.e.*, s. 147-157; a.m.f., "I rappresentanti diplomatici veneziani a Constantinopoli", *Venezia e i Turchi* (nşr. Banca Cattolica del Veneto), Milano 1985, s. 59-69; Tayyib Gök-bilgin, "Venedik Devlet Arşivindeki Vesikalar Külliyyatında Kanuni Sultan Süleyman Devri Belgeleri", *TTK Belgeler*, I/2 (1964), s. 121-220; a.m.f., "Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler Koleksiyonu ve Bizimle İlgili Diğer Belgeler", *a.e.*, V/9-12 (1972), s. 1-151; Suraiya Faroqhi, "The Venetian Presence in the Ottoman Empire (1600-1630)", *The Journal of European Economic History*, XV/2, New York 1986, s. 345-384; G. M. O'Riordan Colasanti, "L'Attività Consolare del Levante nella documentazione del Baila a Constantinopoli", *Byzantinische Forschungen*, XII, München 1987, s. 765-768; M. Cavid Baysun, "Balyos", *İA*, I, 291-295; B. Spuler, "Balyös", *El²* (İng.), I, 1008; a.m.f., "Balyös", *UDMİ*, III, 1008.



MAHMUT ŞAKIROĞLU



Bamako

BAMAKO

Mali Cumhuriyeti'nin başşehri.

Ülkenin önemli akarsuyu olan Nijer nehrinin batı kıyısında, iki ana kolun birleştiği yer ile Mandingo platosu arasında kurulmuş olan şehir, aynı zamanda Dakar'a bağlanan demiryolu hattının nehrine ulaştığı noktada bulunur. Afrika'nın batı sahillerinden içeri ve doğuya doğru devam ederek Sudan'a geçen eski işlek ticaret yolu üzerindeki Bamako 1883 yılında 800 kişilik bir nüfusa sahipti. 1958'de 100.000'e, 1976'da 404.000'e ulaşan şehir nüfusu 1987 sayımına göre 646.163'tür. Bamako ilk gelişmesini 1908'de bölgedeki Fransız kolonisinin başşehri olmasına ve daha sonra da Nijer-Dakar (Senegal) demiryolunun buradan geçmesine borçludur. Bölgeyi Batı Afrika'nın ihracat limanı Dakar'a bağlayan demiryolu (Bamako-Dakar arası 1050 km.), başta Bamako olmak üzere bütün bölgeye bir canlılık getirmiş, ancak kurulduğu yıllarda sahil kesimlerinden içerilere nüfuz etmek isteyen Fransız sömürge kuvvetlerinin işini kolaylaştırmıştır. Mali Cumhuriyeti'nin güneybatısında yer alan şehir, ülkenin idare merkezi ve aynı zamanda bütün Batı Afrika'nın en önemli ticaret merkezlerinden biridir. Nijer nehri genellikle taşımacılığa müsait olup bu ucuz taşımacılık yolu Gine'den Kankan'a kadar uzanır. Avrupalı sömürgeciler bölge ile XIX. yüzyılın sonlarında ilgilenmeye başlamışlar ve 1870 yılındaki savaşın sonra Fransız kuvvetleri şehri işgal etmişlerdir (1883).

Bölgede önemli bir merkez olan ve İslâm kültürünün yayılmasında büyük rol



Bamako'dan bir görünüş - Mali